העלה על דעתו לנצל אפשרות זו, ונדד ליפאן יחד עם כל בני הישיבה. גם לגר"ח שמואלביץ זצ"ל הוענקה אשרת כניסה לארה"ב, אך הוא היה נחרץ בדעתו להשאר עם הישיבה.

משפרצה המלחמה בין ארה"ב ליפאן בי"ז כסלו תש"ב (7.12.41) עם ההתקפה היפאנית המוחצת על הבסיס הצבאי האמריקאי בפרל הרבור (נמל "הפנינים"), נותקו הקשרים בין ארה"ב ליפאן. דרכי הים נחסמו, וממילא שאלת ההגירה משנחאי נקטעה באחת.

אעפ"כ, היו שלא השלימו עם הגזירה וניסו לחפש יעדי הגירה חליפיים שיבטיחו את שלומם יותר ממה ששנחאי יכלה להציע באותה שעה. הרי שנחאי נכנסה למעגל המלחמה העולמית, היפאנים ששלטו בה מאז תרצ"ז (1937) הכניסו לעיר כוחות צבא נוספים ונוצר חשש כי העיר תהיה מטרה להפצצות אוויריות של האמריקאים.[11] מעל הכל העיבה הברית שנכרתה בין יפאן לגרמניה הנאצית. מי יודע, הרהרו הכל, אם לברית הזו לא יהיו תוצאות מאיימות על יהודי שנחאי.[12]

בקיץ תש"ב (1942) חדשים אחדים אחרי פרוץ המלחמה בין יפאן לארה"ב הועלתה הצעה לבני הישיבה להגר למוזמביק, מושבה באפריקה המזרחית בשליטת פורטוגאל. המקום נראה לכאורה כנטול דאגה, רחוק משדות הקרב, קרוב לדרום אפריקה (בה היתה קהילה יהודית מגובשת), בלי עבר אנטישמי ובשליטת מדינה נייטראלית.

לא ברור לנו מי הגה ברעיון ואיך נוצר.[13] התייחסות יחידה לזה אנו מוצאים בשיחותיו של המשגיח זצ"ל שנאמרו בשנחאי בחודש אב תש"ב

11. בשלהי המלחמה כתשו מטוסי הצבא האמריקאי את שנחאי, והסבו לה נזקים עצומים בנפש וברכוש. בני הישיבות ניצלו בנס.

12. חשש שהתברר כמוצדק. ראה בספר **הזריחה בפאתי קדם** שם, עמ' תשל"ט-תשס"ב, ובגיבורי **החי"ל** שם, עמ' 83-92 אודות נסיונם של הנאצים ליישם את "הפתרון הסופי" בשנחאי. בחסדי ה' הנסיון סוכל.

13. הדים לכך שמוזמביק נעשתה ליעד שניתן היה להגיע אליו גם במהלך המלחמה בין ארה"ב ליפאן (שבאותה שעה היתה נטושה בעיקר באוקיינוס השקט) אנו שומעים מיציאתם באותו זמן של ארבעה מתלמידי הישיבה שהורשו לצאת משנחאי ולהפליג לאפריקה. זאת בעקבות הסכם בין בריטניה ליפאן על חילופי אזרחים ביניהן. הארבעה קיבלו דרכונים

(שנה לאחר עקירת הישיבה לשנחאי) והן השיחות הנדפסות להלן. המשגיח שלל את הרעיון מכל וכל. הוא סבר כי שמירת המסגרת של הישיבה היא כה חיונית לקיומה, והיא שמבטיחה את שלומם של תלמידיה. הגירה מבוהלת ולא אחראית עשויה לערער את שלמותה, ובשל כך הסכנה האישית תגבר ושומר נפשו ירחק מזה.

הדברים יצאו מפי איש האלקים, ואף לא אחד ערער על דבריו. כך שרדה ישיבת מיר בגולת שנחאי למשך חמש השנים הבאות, שנים לא קלות, רצופות בהרבה ארפתקי דעדו עליהם, אך בס"ד נחלצו מכולם בשלום.

ד

השיחות הנדפסות להלן נרשמו על ידי אחד מתלמידיו המובהקים של המשגיח ה"ה הגאון רבי משה בנימין ברנשטיין זצ"ל, שגלה עם הישיבה לשנחאי. הוא העלה על הכתב את שיחותיו של המשגיח במזרח הרחוק וברבות הימים הוציאם לאור בספר שקראו **ממזרח שמש** ג"ח (בני ברק תשנ"ח) לפי סדר פרשיות התורה.

שתי השיחות הנדפסות להלן, אחת קצרה ואחת ארוכה יותר, נאמרו אחת בסמוך לשניה, בי"ד ובט"ו מנחם אב תש"ב. מן הסתם הן נכתבו ע"י השומע בקיצור. באופן זה הן הועתקו משם לכאן בשינויי סגנון אחדים, ובתוספת הערות שוליים שנעשו ע"י המערכת. הכותב הגרמ"ב ברנשטיין זצ"ל, אחר שעלה לארץ כיהן כר"מ בישיבת פוניבז' לצעירים בבני ברק עד הסתלקותו ביום ג' אלול תשמ"ח, תנצב"ה. כמובן שתיקוני המערכת לא היו לנגד עיניו, ועכ"פ כל מה שעשינו לא היה אלא להשביח לענ"ד מקחו של צדיק.[14] השיחות נדפסו בממזרח שמש ח"ג לחומש במדבר, עמ' צד-צ"ו.

דיפלומאטיים ונסעו למוזמביק ביום ד' אלול תש"ב (17.8.42). ראה **בהזריחה בפאתי קדם** ח"ב, עמ' תרל"ח-תר"מ.

14. וראה מה שכתבנו בהקדמת שיחה אחרת של המשגיח שנדפסה **באוריתא** כרך כ"א, עמ' תכ"ח.